

KADİYÂNİLİĞİN İSİM VE İÇERİK BAKIMINDAN KENDİSİNİ KONUMLANDIRMA PROBLEMİ

Halide Rumeysa Küçüköner*

Öz

Ahmedîlik, Mirza Gulam Ahmed tarafından 1889 senesinde kurulmuştur. Bu dini grup günümüzde hala aktif ve yaygın olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Günümüzde hala varlığını sürdüren bu dini yapının isimlendirilmesi belli bir süreç dahilinde gerçekleşmiştir. Aldığı ilk isimler ise, diğer mezhepler de olduğu gibi, muhalifleri tarafından verilen “Kadiyânîlik” gibi adlandırmalardan oluşmuştur. Süreç içerisinde de yaşanan çeşitli sosyo-politik nedenlere bağlı olarak “Ahmediyye”, “Ahmedîlik”, “Ahmedîye Hareketi”, “Müslüman Ahmediye Mezhebi”, “Ahmedî İnanıcı Müslümanları” gibi farklı isimler almıştır. İslam ana bünye içerisinde konumlanma gayretlerinin bir sonucu olarak da, isim alırken “mezhepten” “cemaate” dönüşmüş ve günümüze “Müslüman Ahmediye Cemaati” ismiyle ulaşmıştır. İşte bu makalede de, Ahmedîliğin süreç içerisinde aldığı isimler; bu isimlerin verilmesine gerekçe oluşturan konjonktür bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mezhep, Cemaat, Ahmedîlik, Kadiyânîlik, Müslüman Ahmediye Cemaati

THE SELF-POSITIONING PROBLEM OF QADIANISM IN TERM OF NAMING AND MEANING IN QADIANISM

Abstract

Ahmadiyya is a religious group founded in 1889 by Mirza Gulam Ahmed. This religious group is still active and widespread today. The naming of this religious structure, which still exists today, has been actualized within a certain process. The first names of this religious group, as in other sects, composed names given by his opponents such as “Qadianism”. In process, depending on various socio-political reasons, it took different names like “Ahmadiyya”, “Ahmadiyya Movement”, “Muslim Ahmadiyya Sect”, and “Ahmadiyya Muslim Muslims”. As a result of the efforts of positioning within the main body of Islam, it transformed from “secterian” to “community” and has reached the present day with the name, Ahmadiyya Muslim Community. Here, in this article, the names of Ahmadiyya in the process will be evaluated in the context of the conjuncture which justify for giving these names.

Keywords: Sect, Community, Ahmadiyya, Qadianism, Ahmadiyya Muslim Community, Denomination

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Makale Geliş Tarihi:29/03/2019, Accepted/Kabul Tarihi: 01/09/2019

Doi: 10.26791/sarkiat.546795

* Arş. Gör. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, rumeysah@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0141-8287>

GİRİŞ

Genellikle Kadiyânîlik olarak anılan Ahmedîlik, Mirza Gulam Ahmed'in fikirleri etrafında oluşmuş bir dini yapılanmadır. O, "kurtarıcı" kimliği altında müceddid, mesih, mehdi ve nebi olduğunu iddia etmiştir. Nebilik fikrini ise klasik nübüvvet geleneğinden farklı olarak kısıtlı bir formda sunmuş ve "mesiyanik nübüvvet" olarak adlandırılabilir yeni bir nübüvvet teorisi ileri sürmüştür.

Mirza Gulam Ahmed, müceddidlik iddiasından itibaren etrafında bir topluluk oluşturmaya başlamış, 1889'da ise biat alarak yeni dini bir topluluk kurmuştur. 1898 yılında, bu topluluğun diğer bütün Müslümanlardan ayrı bir grup olduğunu iddia etmiş, 1900 yılında ise kurduğu bu yeni oluşumu, "Müslüman Ahmediye Mezhebi" olarak isimlendirmiştir. Ancak Mirza Gulam Ahmed'den sonra başa gelen halifelerle birlikte "Müslüman Ahmediye Mezhebi" ifadesi, hala ana bünye İslam geleneği içerisinde olduklarını ifade edebilmek adına süreç içerisinde "Müslüman Ahmediye Cemaati'ne" dönüşmüştür. Bu çalışmanın konusu da, Ahmedîliğin süreç içerisinde aldığı isimler¹ bağlamında, kendisini konumlandırma problemini ortaya koyabilmektir.²

Mezhebin Mirza Gulam Ahmed Döneminde Aldığı İsimler

Mirza Gulam Ahmed tarafından kurulan Ahmedîliğin isimlendirilmesi, belli bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmiştir. Ancak mezhebe dair gündeme gelen isimlerin temeli, Mirza Gulam Ahmed'in sağlığındaki çeşitli olumlu ve olumsuz adlandırmalara dayanmıştır. Nitekim mezhebin isimlendirilmesine kronolojik olarak bakıldığında, mezhebin isimlendirilmesinin, mezhebin resmi kuruluş tarihi kabul edilen 1889 yılından çok daha önceye gittiği anlaşılmıştır. Bu süreçte gündeme gelen ilk isimler ise "Mirzaiyye" ve "Mirzaiyyet" kavramlarıdır. Nitekim bu ifadelerin Mirza Gulam Ahmed'in etrafında 1882 yılından itibaren toplanmaya ve kendilerini "farklı" olarak tanımlamaya başlayan bazı kişilerin Mirza Gulam Ahmed'in ismine nispetle bu kavramları kullanmalarından kaynaklandığını söylemek mümkündür.³ Zira bu kullanım şekline dair örnekler Mirza Gulam Ahmed'in, muhalifi Hindu lider Lēkh Rām'la yaptığı tartışmalarda görülmektedir. Ancak bu dönemki isimlendirmelerin de, "özel" bir tercih

¹ Bu makalede, "mezhep" ismi kullanıldığında, İslam Mezhepleri Tarihi geleneğine uygun olarak İslam'la ilgili görüş ve yorum farklılıklarından dolayı ortaya çıkan "siyasi ve itikadi dini oluşumlar" kastedilmiştir. Fırka kavramı da, mezhep kavramı yerine alternatif olarak kullanılan bir diğer kavram olmuştur. "Cemaat" kavramı "topluluk" anlamında kullanılmıştır. Bu kavram, İslam geleneğindeki "Ehl-i Sünnet'i" ifade eden şekliyle kullanılmamıştır. Nitekim bu ayırım makalede de bir konu olarak geçmiştir. "Hareket" kavramı ise makalede Batılıların "mezhep" kavramı yerine kullandığı şekliyle yer almıştır. Nitekim bu kavramın Batılılar tarafından tercih sebebinin "mezhep" ifadesinin ana bünyeden ayrılmayı ifade ettiğinden kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Konu hakkında bkz. Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş* (Dem Yayınları, 2008), 23-24; Ethem Ruhi Fırlalı, *Kādiyānîlik* (DEÜ Yayınları, 1986), 41-42.

² Nitekim İslam mezhepleri Tarihi bilim dalının temel problemlerinden olan bir dini yapının isimlendirilme sürecinin ortaya koyulabilmesi, mevzubahis olan dini topluluk hakkında gerçek bilgilere ulaşmanın temel basamaklarından birini oluşturmaktadır. Konu hak. bkz. Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, trc. Ethem Ruhi Fırlalı (Ankara, tz.) 5; Mehmet Ali Büyükkara, "Bir Bilim Dalı Olarak İslam Mezhepleri Tarihi İle İlgili Metodolojik Problemler", *İslâmî İlimlerde Metodoloji: Usûl Mes'elesi 1*, 2005, 445-457; Sönmez Kutlu, *Mezhepler Tarihine Giriş* (Dem Yayınları, 2008), 23-24.

³ Sadia Saeed, "Pakistani Nationalism and the State Marginalisation of the Ahmadiyya Community in Pakistan", *Studies in Ethnicity and Nationalism* 7/3 (Aralık 2007): 135; Ali Muhammed Usman, *Kadiyani Geleneğinin İki Temel Akimi Olarak Rebva Cemaati Ve Lahori Cemaati: Karşılaştırmalı Bir Analiz* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016), 6.

sonucu gerçekleşen adlandırmalar olmayıp genel toplumsal teamüllere ilişkili olduğunu özellikle belirtmek gerekir.⁴

Topluluğun isimlendirilmesinin ikinci aşamasını ise mezhebin kuruluşundan sonraki süreç oluşturmaktadır. Nirekim Mirza Gulam Ahmed 1889 yılında Luziyana’da “biat-ı tevbe”⁵ olarak resmi bir şekilde⁶ yeni bir dini topluluk kurmuştur.⁷ Kendisine bağlı bu topluluğu ilan ederken de Allah’ın inançlı insanlardan oluşan bir topluluk/cemaat⁸ kurmak istediğini; Allah tarafından kurulmak istenen bu topluluğun da Allah aşkı ve muhabbeti ile dolu olacağını ve seçilmiş kişilerden meydana getirileceğini ifade etmiştir.⁹

Mirza Gulam Ahmed, kurduğu yeni topluluğun özelliklerini detaylıca tavsif etmesine rağmen, bu yeni topluluğu, ayrı bir isimle adlandırmayı tercih etmemiştir.¹⁰ Böylelikle kurucusu tarafından özel bir isim verilmeyen ancak kurucu Mirza Gulam Ahmed’i ve bağlılarını ifade eden yeni bir dinî topluluk ortaya çıkmış ve Ahmedîlik, ayrı bir mezhep olarak olmasa da organizasyonel anlamda kurulmuştur. Organizasyonel anlamda kurulan bu dini grubun ilk döneminde ise kendi kimliği neredeyse söz konusu olmamış, isimlendirme dahil her mesele Mirza Gulam Ahmed merkezli olarak gündeme gelmiştir.

Mirza Gulam Ahmed, dini topluluğunu kurduğu bu dönemde sadece müceddidlik iddiasında bulunmuştur. Muhtemelen bu sebeple de hem kendi müntesipleri hem de süreç içerisinde oluşacak olan muhalefet tarafından ana bünye İslam geleneğinden çok da farklı değerlendirilmemiş ve özel bir isimle isimlendirilme gereği duyulmamıştır. Lakin 1891 yılına gelindiğinde durum değişmiştir.

Mirza Gulam Ahmed 1891 yılında, mesihlik ve mehdilik iddialarında bulunmuştur. Onun bu iddialarının hemen akabinde, diğer Müslümanlardan ardi ardına tepkiler

⁴ Jamuna Das, *Pandit Lēkh Rām kī Shahādat awr Mirzā Šāhib kī chalakiyānī* (Jalandhar, tz.).

⁵ Adil Khussain Khan, *From Sufism to Ahmadiyya: a Muslim minority movement in South Asia* (Bloomington: Indiana University Press, 2015), 76. “Biat alma” meselesi, özellikle Hint alt-kıtasında Diyobandî ekolüne mensup kişilerin de aralarında bulunduğu Sünnî sûfi gelenekte bir nevi şeyhe bağlılık sunma törenidir. Özellikle tasavvufla mezc olmuş Güneydoğu İslami anlayışlarında bu durum oldukça yaygındır. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. A. R. Gaves, “The Sufis of Deoband”, *Sufis and Salafis in the Contemporary Age*, ed. Lloyd Ridgeon (London, 2015). Bu bilgiler, Halide Rumeysa Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedîlerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi* (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018), 66’dan alıntılanmıştır.

⁶ “Resmi” ifadesinden kastedilen Mirza Gulam Ahmed’in yazılı biat formu kullanması nedeniyledir. Nitekim Ahmedîlik hala dünyada girmek ve çıkmak için bir forma imza atmanın gerekli olduğu oldukça nadir dini yapılanmalardan biridir. Bu şekilde yazılı bir formla girilen bir dini yapıya bir başka örnek ise Hristiyan bir mezhep olan Mormonizm’dir. İlginçtir ki bu mezhebe giriş için sabıka kaydı, sağlık bilgileri hatta en son yaptırdığımız diş bakımı hakkında dahi resmi bilgiler istenmektedir. Nitekim Ahmedîler ve Mormonlar arasında benzerlikler de söz konusudur. Ancak bu ayrı bir çalışmanın konusudur. Mormon başvuru formu için bkz. “Mission Application Form”, *Mission Prep*, 05 Mart 2010, <https://mormonmissionprep.com/call-process/mission-application-form/>.

⁷ Spencer Lavan, *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective* (New Delhi: Manohar Book Service, 1974), 37; Usman, Kadiyani Geleneğinin, 10.

⁸ “Topluluk” ve “cemaat” kavramı İngilizce’de aynı şekilde ifade edildiği için özellikle bir arada kullanılmıştır.

H. A. Walter, *Ahmadiya Movement* (Lahore, 1918), 111.

⁹ A. R. Dard, *Life of Ahmad(as) founder of the Ahmadiyya Movement* (Tilford, Surrey: Islam International Publications, 2008), 203-204; H. A. Walter, *Ahmadiya Movement* (Lahore, 1918), 111; Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed*, 66.

¹⁰ Dard, *Life of Ahmad(AAs)* 203-204; Walter, *Ahmadiya Movement*, 111.

gelmiş ve bu yeni dini topluluğu hedef alan küfür fetvaları çıkarılmıştır.¹¹ Nitekim böylelikle bu topluluk, daha kendisini isimlendirmeden, muhalif kesimler tarafından isimlendirilmeye başlamıştır. Bu isimlendirmelerde de iki amaç göz önünde bulundurulmuştur. Bu amaçların ilki, bu yeni dini topluluğun şahıs merkezli bir görünüm arz etmesine bağlı olarak, kurucunun toplum içerisindeki statüsünün azaltılması ve küçük düşürülmesi olmuştur. Nitekim bu minvalde Mirza Gulam Ahmed'in ismindeki "Ahmed" ifadesinin kullanımından imtina edilmiş ve onun toplum içerisindeki varlığını "yok edilmesi" çabasına girilmiştir. Böylelikle, doğduğu yere nispetle "Kadiyânî"¹² şeklindeki kullanım biçimi yaygınlaşmaya başlamıştır.¹³

"Kadiyânî" şeklindeki kullanım biçimi yaygınlaşırken, Mirza Gulam Ahmed'in daha mezhebini kurmadan bağlilarını ifade etmek için kullanılan "Mirzaiyyet" kavramı da olumsuz bir imaja dönüşmeye başlamıştır. Nitekim süreç içerisinde Mirza Gulam Ahmed'e sadece dini topluluğuyla ilgili meselelerde değil aynı zamanda günlük hayat içerisinde de "Ahmed" ismiyle hitap etmek istemeyen bir Müslüman kesim söz konusu olmuş ve bu kişiler ona "Mirza" ismiyle hitap etmeye başlamıştır. Özellikle bu kullanım şekli, onun 1900 yılındaki nebilik iddiası sonrası daha belirgin bir biçimde görünür olmuştur. Zamanla, Mirza Gulam Ahmed'in şahsını hedef alan "Mirza" şeklindeki bu kullanım, "Mirzaî", "Mirzaiyye" gibi kullanımlara dönüşmeye ve bütün mezhebi kapsamaya başlamıştır.¹⁴ Böylelikle Mirza Gulam Ahmed'in bizzat kendi ismini ifade eden ve nötr bir kavram olan "Mirza" kavramı da muhalif bir çizgiye kaymıştır.¹⁵

Muhalifler tarafından gerçekleştirilen "Kadiyânî" ve "Mirzaî" şeklindeki bu isimlendirmelerin diğer bir nedeni ise salt Mirza Gulam Ahmed'e muhalefet etmek değildir. Aynı zamanda kendileriyle birlikte namaz kılmak istemedikleri iddia edilen bu kişileri tanımlama ihtiyacından da kaynaklanmıştır.¹⁶ Ancak bu durumun da yine, muhalif bir tavırla, dolaylı olarak dışlayıcı bir yaklaşım içerdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Mirza Gulam Ahmed ve kurduğu topluluğun isimlendirilmesiyle ilgili verilen bu bilgilerden özellikle anlaşılması gereken şudur: Mirza Gulam Ahmed tarafından, kurduğu mezhebe resmi olarak "Ahmediye", "Ahmedilik" isminin verildiği yıl olan

¹¹Iain Adamson, *A Man of God: The Life of His Holiness Khalifatu'l Masih IV of the Ahmadiyya Movement in Islam* (Great Britain: Islam International Publications, 1991), 84; Lavan, *The Ahmadiyya Movement*, 35; Ron Geaves, *Islam and Britain: Muslim mission in an age of empire* (New York: Bloomsbury Academic, 2018), 38; Ebü'l-Hasan Ali Nedvî, *el-Kâdiyânî ve'l Kâdiyâniyye* (Beirut, 1967), 48.

¹²Urduca'da kişinin doğduğu yere nispetle, doğduğu şehrin ismine "î" eklenerek, kişinin o şehirden veya bölgeden olduğu ifade edilmektedir. Konu hak.bkz. Usman, *Kadiyani Geleneğinin*, 6.

¹³"A Discourse with the Imaginary Messiah Mirza of Qâdiân", *İşââtü's-Sünne*, 1899, 353-388; Lavan, *The Ahmadiyya Movement*, 93; Dard, *Life of Ahmad(As)*, 795. Nitekim Mirza Gulam Ahmed sonrasında mezhebin bölünmesini takiben, ana bünye Ahmediliği ifade eden Kadiyânilikten ayrılan Lahorîler de ana bünye Ahmediliği eleştirmek maksatlı "Kadiyânî" ifadesini kullanmaktadırlar. Bkz. Usman, *Kadiyani Geleneğinin*, 8; Zahid Aziz, *A Surve y of the Lahore Ahmadiyya Movement: History, Beliefs, Aims and Work* (UK: Ahmadiyya Anjuman Lahore Publications, 2008), 28.

¹⁴Nitekim, Mirza Gulam Ahmed'in müntesipleri de bu duruma tepki olarak Mirza Gulam Ahmed'e, sadece "Ahmed" ismiyle hitap etmeyi ön plana çıkarmaya başlamışlardır. Bkz. Saeed, "Pakistani Nationalism", 135.; "A Discourse with the Imaginary Messiah Mirza of Qâdiân", 353-388; Lavan, *The Ahmadiyya Movement*, 93.; Dard, *Life of Ahmad(As)*, 795.

¹⁵İhsan Elahi Zahir, *Mirzaiyyet or Islam* (Lahore, 1972), 10; Muhammad Tahiru'l Kadri, *Akide-i Hatm-i Nebüvvet* (Lahore, 1999), 641-643.

¹⁶Walter, *Ahmadiya Movement*, 111.

1900 senesine kadar, kurulan bu topluluğun, kendi içerisinde özel, bilinçli bir isimle isimlendirildiğini söylemenin oldukça güç olduğudur.¹⁷ Bu durumun, topluluğun sayı bakımından oldukça az olmasıyla da ilişkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

1898 senesine gelindiğinde ise Müslüman kesimlerin Mirza Gulam Ahmed'e ve ona bağlılarına yönelik muhalefetleri, şahıs bazlı bir muhalefetten, başta Diyobandî¹⁸ ve Ehl-i Hadis¹⁹ gibi dini grupların dahil olduğu sistematik bir muhalefete dönüşmüştür.²⁰ Mirza Gulam Ahmed de kendilerine yönelik bu muhalefete rağmen, mezhebini birarada tutabilmek adına, mezhebini kapalı bir yapıya büründürme gayretine girmiştir. Bu bağlamda da o, kendisine bağlı kişilerin diğer Müslümanlarla ilişkilerini kesmelerini ve ayrı bir topluluk hüviyeti kazanmalarını istemiştir.²¹ Nitekim yaşanan bu süreçte, topluluğa açık, belirgin bir isimlendirme yapılmasını zorunlu kılmıştır. Özellikle 1900 yılındaki resmi nüfus sayımının da etkisiyle, Mirza Gulam Ahmed 4 Kasım 1900'de müntesipleri için bir bildiri yayımlamış; kendisine bağlı topluluğun, diğer Müslümanlardan ayrı olduğunu ifade edip "Müslüman Ahmedîye Mezhebi"²² veya "Ahmedî İnancı Müslümanları" şeklinde iki farklı isme sahip olduğunu belirtmiştir. Resmi kayıtlara da bu şekilde kaydedilmesini istemiştir.²³ Böylelikle Ahmediler resmi olarak bir mezhep altında faaliyet göstermeye başlamış ve başta Sünnî cenah olmak üzere bütün İslamî gruplardan hem resmi hem de fiilî olarak ayrılmıştır.²⁴

"Ahmediye" olarak adlandırılan bu mezhebin kurumsal kimliğinden bahsedilirken kullanılan terminoloji de mezhebin isimlendirilmesinin ayrı bir boyutunu oluşturmuştur. Nitekim Mirza Gulam Ahmed'in sağlığındaki kaynaklar tetkik edildiğinde, onun mezhebin kurumsal kimliğinden bahsederken, genellikle "Ahmediye" veya sıklıkla "hareket", bazen "mezhep", daha az olmak üzere de "proganda/davet" ifadelerini kullandığı tespit edilmiştir.²⁵ Nitekim 1901 yılından onun vefat ettiği yıl olan 1908'e

¹⁷Yohanan Friedmann, *Prophecy Continuous: Aspects of Ahmedî Religious Thought and Its Medieval Background* (New Delhi: Oxford University Press, 2003), 6.

¹⁸XIX. yüzyıl Hindistan'ında hâkim dinî anlayışlardan olan Diyobandî,gelenekçi Sünnî çizginin tipik bir örneği olmuştur. Ancak bu ekol, kendisini ayrı bir hizip veya mezhep olarak değerlendirmeyip bizzat Ehl-i Sünnet'in temsilcisi olarak görmüştür. Bkz. Barbara Daly Metcalf, *Islamic Revival in British India: Deoband, 1860-1900* (Princeton: Oxford University Press, 1982), 267-268; Aziz Ahmed, *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam*, trc. Ahmet Küskün (İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990), 13. Bu bilgiler Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed*, 72'den alıntılanmıştır.

¹⁹XIX. yüzyılda ortaya çıkan Ehl-i Hadis ekolünün kurucuları Seyyid Nazir Hüseyin ve Sıddık Hasan Han'dır. Ashabü'l-Hadis çizgisiyle görüşleri bakımından benzerdirler.Ehl-i Hadis hak.bkz.Sh. Inayatullah, "'Ahl-i Hadith", *Encyclopaedia of Islam*, ed. P. Bearman v.dğr., 2012.

²⁰Lavan, *The Ahmadiyya Movement*, 59-60; Metcalf, *Islamic Revival in British India*, 358; Simon Ross Valentine, *Islam and the Ahmadiyya Jama'at, History, Belief, Practice* (London: Hurst Publishers, 2008), 39.

²¹Dard, *Life of Ahmad(As)*, 793-795.; Kenneth W. Jones, *Socio-Religious Reform Movement in British India* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989), 177-118.

²²Orjinali "Musalman Firkah Ahmadiyya" şeklindedir.

²³Lavan, *The Ahmadiyya Movement*, 93.; Dard, *Life of Ahmad(As)*, 795; Sheikh Abdulhadi, *Basics of Religious Education* (Canada, 1997), 226; H. A. Rose, ed., "Punjab and Northwest Frontier", *The Census of India 1901* (1902, t.y.), CVIII: 143.

²⁴Lavan, *The Ahmadiyya Movement*, 93.; Dard, *Life of Ahmad(As)*, 795; Abdulhadi, *Basics of Religious Education*, 226; Rose, "Punjab and Northwest", CVIII: 143.

²⁵ Nitekim Mirza Gulam Ahmed'in fikirleri hakkında, geniş çaplı olmasa da ilk Batılı çalışma olma özelliği taşıyan Dr. Griswold tarafından yazılan "Mirza Ghulam Ahmad, the Mahdi Messiah of Qadian" adlı makalede, Griswold'un da Ahmedilikten bahsederken "Ahmediye" ve "Ahmediye Hareketi" ifadesini kullandığı tespit edilmiştir. Bkz. Griswold H. D., "Mirza Ghulam Ahmad, the Mahdi Messiah of Qadian", *Indian Evangelical Review*, 1/2013, 27-29.

kadar, onun gözetimi altında çıkan ve topluluğun yayın organı olan *Review of Religions* dergisinin pek çok sayısında, “hareket”, “mezhep” ve “davet” şeklindeki kullanımlar defaten söz konusu olmuştur.²⁶ Özellikle bu derginin çeşitli sayılarının; Ahmedîliğin gelişimine veya Ahmedîlik ile ilgili o ay içerisinde yaşanan meselelere dair güncel bilgilerin yer aldığı “Notlar” başlıklı bölümlerinde, “Ahmedî Davet”²⁷ ve “Ahmediye Hareketi”²⁸ şeklinde kullanım biçimleriyle sıklıkla karşılaşmıştır.²⁹ Bu şekildeki kullanımların hemen hepsinin Ahmedîliğin bizzat kendisini işaret etmek için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Mirza Gulam Ahmed döneminde kullanılan “cemaat” kavramından ise daha sonradan mezhebin ismi olacak olmasından dolayı özel olarak bahsetmek gerekmektedir. Nitekim “cemaat” kavramının bu dönemdeki kullanım şekilleri dikkate alındığında, Mirza Gulam Ahmed’in bu kavramı Ahmedîliğe mensup kişileri ifade etmek için kullandığı tespit edilmiştir.³⁰ O, bu kavramı kullanma gerekçesini ise mezhep kavramıyla mukayese ederek açıklamaya çalışmıştır. Nitekim Ahmedîlik için “mezhep” kavramını İslam ana bünyeden farklı görüşlere sahip olmalarından dolayı, “cemaat” kavramını ise sayı bakımından az olmalarından dolayı kullandıklarını belirtmiştir.³¹

1.1. “Ahmed” Kavramının İçeriklendirilmesi

Ahmedîliğin isimlendirilmesinin diğer bir boyutunu ise mezhep isminde yer alan “Ahmed” kavramının kullanımı ve bu kavramın süreç içerisinde yüklendiği anlamların tespiti oluşturmaktadır. Mezhebin “Ahmed” ifadesiyle isimlendirilmesi, muhtemelen Mirza Gulam Ahmed’in mezhebi, hem kendi ismine nispet ettirme arzusundan hem de onun toplum içerisinde bilinirliğini sağlayan eserinin isminin *Berāhīn-i Ahmediyye*³² olmasından kaynaklanmış olmalıdır. Ancak Mirza Gulam Ahmed, kurduğu fırkanın ismindeki “Ahmediye” ifadesinin kesinlikle kendi ismiyle ilişkili olmadığını savunmuştur. Nitekim “Ahmed” ifadesini, Müslümanların sayı bakımından az ve kapalı özellik gösterdiği Hz. Peygamber ve onun Mekke dönemiyle irtibatlandırmıştır.³³

Mirza Gulam Ahmed, mezhep isminde bulunan “Ahmed” ifadesini Hz. Peygamber’le ilişkilendirirken bir nazariye de oluşturmuştur. Nitekim bu nazariyede o, “Muhammed” ve “Ahmed” isimlerinin her ikisinin de Hz. Peygamber’in bizzat kendisini ifade ettiğini ancak ikisi arasında belli, bazı farklar olduğunu ileri sürmüştür. Hz. Peygamber’in “Muhammed” ismini açıklarken; bu ismin, Medine’de tecelli ettiğini ve Hz.

²⁶“Prophecy of a Great Religious Leader’s death”, *The Review of Religions*, 6 (1907): 378.; Mirza Gulam Ahmed, “Notes and Comments -Progress of the Ahmadiyya Sect-”, *The Review of Religions*, 2 (Ocak 1903): 41-42.

²⁷Kavramın orijinal kullanım şekli “Ahmadiyya propanga” şeklindedir.

²⁸Kavramın orijinal kullanım şekli “Ahmadiyya movement” şeklindedir.

²⁹“Prophecy of a Great”, 378; Mirza Gulam Ahmed, “Notes and Comments”, 41-42.

³⁰Mirza Gulam Ahmed, *İsa Mesih Hindistan’da*, trc. Abdulgaffar Han (Turkey, 2008), 42.

³¹Mirza Gulam Ahmed, *İsa Mesih Hindistan’da*, 42.

³²Eser için bkz. Mirza Gulam Ahmed, *Barāhīn-i Ahmadiyya*, İng. c. 1-2, UK:İslam International Publications,2012; Mirza Gulam Ahmed, *Barāhīn-i Ahmadiyya*, İng. c. 3, UK:İslam International Publications, 2018; Mirza Gulam Ahmed, *Barāhīn-i Ahmadiyya*, İng.c. 4, United Kingdom: Islam International Publications, 2016; Mirza Gulam Ahmed, *Barāhīn-i Ahmadiyya*, İng. c. 5, UK: Islam International Publications,2018.

³³Dard, *Life of Ahmad(As)*, 794-795; Mirza Gulam Ahmed, *Addendum to the Booklet Jihad*, trc. Tayyba Seema Ahmad - Lutfur Rahman (UK: Islam International Publications, 2006), 35.; Mirza Gulam Ahmed, *Our Teaching* (Qadian, 2016), 9; Karimullah Zirvi, *Welcome to Ahmadiyyat The True Islam* (Surrey: Islam International Publications, 2010), 222; Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, *Minhacu’t-Talibin*, trc. Syeed Ateeq Ahmad (UK: Islam International Publications, 2014), 20.

Peygamber'in kendisine kılıçla saldıranlara kılıçla karşılık verdiğini ancak "Ahmed" isminin Mekke'de tezahür edip Hz. Peygamberin "cemaline" işaret ettiğini belirtmiştir. Kendisini de Hz. Peygamber'le özdeşleştirerek, Hz. Peygamber'in ikinci gelişinin, "Ahmed" isminin bir tezahürü olduğunu savunmuştur.³⁴ Buna bağlı olarak da kurduğu mezhep için en uygun ismin "Ahmed" olduğunu iddia etmiştir.³⁵

Mirza Gulam Ahmed'in Hz. Peygamber'in "Muhammed" ve "Ahmed" isimleri üzerinden geliştirdiği nazariyesi ilginçtir ki genel inanışın aksinedir. Nitekim genellikle Hz. Peygamber'in "Muhammed" isminin "hilm", "Ahmed" isminin ise "celal" sıfatını temsil ettiğine inanılmaktadır. Ancak Mirza Gulam Ahmed, muhtemelen kendi isminde, Hz. Peygamber'le irtibat kurmasını mümkün kılan "Ahmed" ifadesinin bulunmasından dolayı, Hz. Peygamber'in isimleri üzerinde genel inanıştan farklı bir yorum biçimi geliştirme gayretine girmiştir. Böylelikle de kurduğu fırkanın ismine Hz. Peygamber üzerinden meşruiyet sağlamaya çalışmış olmalıdır.³⁶

1. Mezhepten Cemaate Dönüşüm

Mirza Gulam Ahmed tarafından kurulan ve 1900 yılında resmi olarak Müslüman Ahmediye Mezhebi" olarak adlandırılan ve diğer Müslümanlardan tamamen ayrılan mezhep,³⁷ kurucu sonrası ciddi bir dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümün itici unsurunu ise kurucunun kendisini Müslüman bir mesih, mehdî ve nebi olarak tanımlamasına rağmen, ana bünye İslam'dan bağını koparması oluşturmuştur. Nitekim süreç içerisinde Müslümanların liderliğini yapacak kişinin Müslümanlardan kopmasının imkansız

³⁴ Benzer kullanım şekilleri Mirza Gulam Ahmed sonrası halifeler tarafından da söz konusu olmuştur. Nitekim II. Halife Beşiruddin Mahmud Ahmed de, Mirza Gulam Ahmed'le yukarıda bahsedilen benzer değerlendirmelerde bulunmuş ancak o, "Muhammed" isminin onun celali yönünü, "Ahmed" isminin ise cemali yönünü vurguladığını ifade etmiştir. Konu hak. bkz. Mahmud Ahmed, *Minhacu't-Talibin*, 30.

³⁵ Dard, *Life of Ahmad(As)*, 794-795; Mirza Gulam Ahmed, *Addendum to the Booklet Jihad*, 35; Mirza Gulam Ahmed, *Our Teaching*, 9; Zirvi, *Welcome to Ahmadiyyat The True Islam*, 222. Mahmud Ahmed, *Minhacu't-Talibin*, 30. Mirza Gulam Ahmed, mezhep ismindeki "Ahmed" ifadesiyle ilgili oluşturduğu bu nazariyeye rağmen 1900 senesinde kendisini hem "Muhammed Mesih" hem de "Ahmed Mehdi" olarak tanımlamış ve Hz. Peygamber'in "Muhammed" ve "Ahmed" isimlerinin ikisinin birden kendisinde tecelli ettiğini ifade etmeye çalışmıştır. Böylelikle, kendisinin Hz. Peygamber'in bizzatı tezahürü olduğuna yönelik görüşlerine de giriş yapmıştır. Bkz. Mirza Gulam Ahmed, "Notes and Comments", 41-42.

³⁶ Mirza Gulam Ahmed ve onu takiben halifeler, "Ahmed" isminin Hz. Peygamber'e nispet ettiğini açıklama gayretinde olsalar da, bu ifadeyle, Mirza Gulam Ahmed figürü üzerinden Hz. Peygamber'le bir ilişki kurmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Zira Ahmediler, Mirza Gulam Ahmed'in; Hz. Muhammed'in getirdiği İslam şeriatını yenilemek ve canlandırmak için gönderildiğine ve Hz. Peygamber'in bir tezahürü olduğuna inanmaktadırlar. Bu yönüyle Hz. Peygamber'le ilişkilendirilen "Ahmed" ifadesi aynı zamanla Mirza Gulam Ahmed'le de irtibatlandırılmış olmaktadır. Zira kurucunun isminde de "Ahmed" ifadesinin yer alması, bu değerlendirmenin yapılabilmesini kolaylaştırmaktadır. Bkz. Mahmud Ahmed, *Minhacu't-Talibin*, 30.

³⁷ "Mirza Gulam Ahmed ve müntesipleri 1898 yılına gelinceye kadar, ... -unun mesihlik ve mehdilik fikirlerinden kaynaklı- ... Sünnî gruplarla ciddi tartışmalar ve problemler yaşamışlardır. Ancak bu grupların en azından bir kısmıyla sosyal ilişkilerini az da olsa devam ettirmişlerdir. Lakin 1898 yılı, mezhep tarihi açısından oldukça önemli bir yıl olmuştur. Nitekim mezhep, bu yıl içerisinde, kendilerine yönelik artan muhalefetin etkisiyle ayrı bir topluluk olma özelliğini kazanmıştır. Nitekim Mirza Gulam Ahmed yayımladığı bir bültenle; kendilerine kâfir veya Deccal diyen veya bu şekilde düşünen kişileri destekleyen insanlarla ilişkilerini devam ettirmenin bir anlamı olmadığını, kendilerini kabul etmeyen bu gruplarla ilişki kurmalarının manasız olduğunu ve kendi içlerinde evlilik yaparak diğer Müslüman topluluklarla ilişkilerini kesmeleri gerektiğini ilan etmiştir." Nitekim sayılarının da kendi içlerinde evlilik yapacak kadar fazla olduğunu ve binlerle ifade edildiğini belirtmiştir. Bkz. Dard, *Life of Ahmad(As)*, 793-795; Jones, *Socio-Religious*, 117-118. Bu bilgiler Küçüköner, *Mirza Gulam Ahmed*, 90-91'den doğrudan aktarılmıştır.

olmasına yönelik ciddi bir muhalefet söz konusu olmuştur.³⁸ Ahmediler de bu durumun barındığı çelişkiyi fark etmiş olacaklar ki, ana bünyeye yeniden dahil olma çabası içerisine girmişlerdir. Bu çabalar, bilhassa mezhebin ismiyle başlamış, mezhebin ismindeki “mezhep”³⁹ -fırka- kavramı kullanımdan neredeyse çıkarılmış bunun yerine Mirza Gulam Ahmed’in Müslüman Ahmediye Mezhebi’ne mensup kişileri ifade etmek için kullandığı “cemaat” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Müslüman Ahmediye Mezhebi’nden, Müslüman Ahmediye Cemaati’ne dönüşüm belli bir süreç dahilinde gerçekleşmiştir.

Müslüman Ahmediye Mezhebi’nden Müslüman Ahmediye Cemaati’ne dönüşüm sürecinin ilk aşamasını, Mirza Gulam Ahmed’in Ahmedîliğe bağlı kişiler için kullandığı “cemaat” kavramının aynı içerikle “Ahmediye cemaati”ne dönüştürülmesi oluşturmaktadır. Nitekim bu kavramın dönüştürülmesinin sebebi, “cemaat” kavramının belirsiz bir topluluğu hedef alan manasının, Ahmedî inancına mensup kişilerin açık bir şekilde tanımlanabilmesi amacıyla olduğu düşünülmektedir. Nitekim bu kavramla Ahmedilerle ilgili ilk Batılı kaynak olma özelliği taşıyan 1918 tarihli Walter’ın eserinde karşılaşılmıştır. Bu eser incelendiğinde, “Ahmediye cemaati”⁴⁰ kavramının mezhebe mensup kişileri ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmıştır. Zira bu eserin ismi *Ahmediye Hareketi*’yken,⁴¹ Ahmedîlerin tarihinden bahseden bölümün isminin ise “Ahmediye cemaati” şeklinde adlandırıldığı tespiti yapılmıştır.⁴² Walter’ın bu yaklaşımı göz önünde bulundurulduğunda, Ahmedîliğin 1918 yılına kadar hala “mezhep” olarak tanımlandığını ve “Ahmediye cemaati” şeklinde olsa dahi “cemaat” kavramının ise hala Ahmedîliğe mensup kişileri tanımlamak için kullanıldığını söylemeye imkan vermektedir.⁴³

“Ahmediye cemaati” kavramının Ahmedîliğe mensup kişileri işaret etmek maksatlı kullanıma girmesi sonrası ise süreç içerisinde kavramın genişlediği ve sadece Ahmedîleri ifade etmekten ziyade, bütün bir mezhebi ifade etmeye başladığı tespiti yapılmıştır. Nitekim bu dönüşümün II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed (ö. 1965) döneminde⁴⁴ ve bizzat onun yönetiminde gerçekleştirildiğini söylemek de yanlış olmayacaktır. Zira bu dönem, Ahmedîliğin ana bünye Müslümanlarla en problemlili olduğu hatta şiddet olaylarının yaşandığı bir dönem olmuştur.⁴⁵

II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed’in Ahmedîliği, Ahmediye Mezhebi’nden Ahmediye Cemaati’ne dönüştürme süreci ise yumuşak bir geçişle söz konusu olmuştur.

³⁸Khan, *From Sufism to Ahmadiyya*, 162-166.

³⁹Bkz. Mirza Gulam Ahmed, “Notes and Comments”, 41-42.

⁴⁰Kavramın orijinal kullanımı “Ahmadiyya Community” şeklindedir. “Community” kelimesi aynı ideallerle bir arada bulunan insan topluluğunu ifade etmektedir. Bu yönüyle, “cemaat” kavramıyla müşterek anlama sahiptir.

⁴¹Eser için bkz. Walter, *Ahmadiya Movement*, (Lahore 1918).

⁴²Walter, *Ahmadiya Movement*, 111.

⁴³Bu bağlamda, bu dönemde hala Ahmedîliğin, Ahmediye Hareketi olarak bilindiğini de özellikle belirtmek gerekmektedir.

⁴⁴Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, Ahmedîliğin ikinci halifesidir. Onun mezhebin gelişmesi ve kurumsallaşmasında oldukça katkısı olmuştur. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Halide Rumeysa Küçüköner, *Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed ve Ahmediye Cemaati’ndeki Yeri*, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011).

⁴⁵Hatta bu dönemde, Ahmedîler ve Sünnî gruplar arasındaki tartışmalar, 1953 yılında şiddet olaylarına dönüşecek kadar büyümüş ve Lahor’da sıkıyönetim dahi ilan edilmek zorunda kalınmıştır. Bu dönemde yaşananlar, Ahmedîlerin İslam-dışı azınlık ilan edildikleri 1974 yılında dahi söz konusu olmamıştır. Bkz. Saeed, “Pakistani Nationalism”, 137; Aziz Ahmed, *Hindistan ve Pakistan’da*, 297.

Zira bu sebeple, Ahmediye Mezhebi'nden Ahmediye Cemaati'ne dönüşüm meselesine dair kaynaklarda neredeyse hiç bilgi bulunmamaktadır. Mahmud Ahmed'in bu yumuşak geçişinin aşamalarına bakıldığında ise ilk aşamanın, Ahmedîliği neredeyse hiçbir zaman "mezhep" olarak adlandırmaması oluşturmaktadır. Nitekim ana bünye İslamî kesimlerden gelen şiddetli tepkiler ve ana bünyeden olmadıklarına yönelik ithamlar, Mahmud Ahmed'in bu yaklaşımında belirleyici olmuş olmalıdır. Zira bu durumun onu, "mezhep" kelimesinin, ana bünye ile tamamen farklı düşmek anlamına gelmesinden dolayı, Ahmedîliği bir "mezhep" olarak tanımlamama gayreti içerisine sevk ettiğini düşündürmektedir.

II. Halife Beşiruddin Mahmud Ahmed'in mezhebi isimlendirmesinin ikinci aşaması ise 1925lerden itibaren mezhebi sadece "Ahmediyye" veya Ahmediyyet" olarak adlandırma sürecidir.⁴⁶ Nitekim bu dönemde, Hz. Peygamber'in isimlerinden olması dolayısıyla, olumlu bir imajı olan "Ahmediye" ifadesi, mezhep ismi için, başka bir belirleyici veya diğerlerinden ayrıştırıcı unsur olmadan kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreç içerisinde "Ahmediye cemaati" kavramı da, cemaat müntesiplerini ifade etmek için kullanılmaya devam etmiştir. Ancak bu süre zarfında, ana bünye ile ilişkilerde artan tansiyon nedeniyle, ana bünyeye yaklaşma çabaları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Zira bu çabalarının bir sonucu olarak da, kendilerinin diğer Müslümanlardan farklı olmadığına, "farklı bir mezhep" olmadıklarına nispetle, kendilerini "cemaat" olarak tanımlamaya başlamışlardır. Hatta 1950lerde, gerçek inançlarını söylemedikleri ve takiyye yaptıkları şeklinde ithamlara dahi maruz kaldıkları bu söylem biçimi⁴⁷ süreç içerisinde 1960ların başından itibaren daha da baskın bir dil halini almış ve kendilerini tanımlarken, ana bünyeden farklı olmak bir yana, ana bünyenin bizzat temsilcisi, "gerçek İslam" olduklarına yönelik iddiaları dillendirmeye başlamışlardır.⁴⁸

Kendilerini ana bünye İslam içerisinde tanımlama çabalarının bir sonucu olarak daha fazla sahiplenmeye başladıkları "cemaat" kavramı da, "Ahmediye cemaati" şeklinde "Ahmedîlik müntesipleri"ni ifade eden bir içerikten "mezhebin bizzat kendisini" ifade eden bir anlam biçimine dönüşmüştür. Böylelikle mezhep, "Ahmediye Cemaati" olarak adlandırılmaya başlamış, Ahmediye Fırkası veya Mezhebi kavramı ise neredeyse kullanımdan kalkmıştır.

Mezhebin ismi haline gelen Ahmediye Cemaati'ndeki "cemaat"⁴⁹ kavramı tetkik edildiğinde ise Ahmedîlerin bu ifadeyi, genel olarak Müslümanlar tarafından anlaşıldığı

⁴⁶Mahmud Ahmed'in 1926 yılında yazdığı *Ahmediyete Davet* adlı eser, bu gayretlerinin bir sonucu olmalıdır. Bkz. Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed, *Ahmediyete Davet*, trc. Raşit Paktürk (Surrey: Islam International Publications, 2013).

⁴⁷ Tarihe 1953 olayları olarak geçen Sünnî gruplarla Ahmedîler arasında yaşanan şiddet olaylarını araştırmak için kurulan komisyonda, Ahmedî muhalifliğiyle ön plana çıkmış Sünnî Müslümanlar, Ahmedîlerin gerçek inançlarını saklayarak takiyye yaptıklarına yönelik iddiaları ciddi şekilde dillendirmişlerdir. Konu hak.bkz. Munir Muhammad - Rustam Kayani, "Report of the Court of Inquiry constituted under Punjab act II of 1954 to enquire into the Punjab disturbances of 1953" (Punjab, 1954), 199.

⁴⁸Mahmud Ahmed, *Minhacu't-Talibin*, 92; Nesim Ahmed Bacva, "Tebliğ Guide" (Tilford, 2012), 15-16; Claudia Preckel, "South Asian Muslims in Germany", *Islam and Muslims in Germany*, ed. Ala Al-Hamarneh - Jörn Thielmann (Leiden-Boston: Brill, 2008), 317. Ahmedîlerin süreç içerisinde mezhepten cemaate doğru yaşadıkları bu dönüşümün ise "cemaat" kavramının İslam dünyasında erken dönemden itibaren "ana bünye İslami anlayışlara mensup umum Müslüman kitleyi" işaret etmesinden kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

⁴⁹Ahmedîler, cemaat kavramını ilk olarak mezheplerinin ismi şeklinde, ikinci olarak ise Mirza Gulam Ahmed'in kullanım biçimine uygun olarak, Ahmedîlerin oluşturduğu toplulukları ifade etmek için de

şekilde, “bir bütünün parçasını ifade eden bir topluluk” anlamında değil de, ayrı bir mezhebi kastederek kullandıkları tespit edilmiştir.⁵⁰ Zira başka örnekler olsa da özellikle II. Halife Beşiruddin Mahmud Ahmed’in kendilerine inanmayan Müslümanlara yönelik olumsuz ifadeleri kaynaklardan bilinmektedir.⁵¹ Bu yönüyle “cemaat” şeklindeki bir isimlendirmenin, mezhebin geleceği düşünülerek, stratejik bir amaçla yapıldığını akıllara getirmektedir.

2. Müslüman Ahmediye Cemaati’ne Dönüşüm

Ahmedîliğin isimlendirilme meselesinde yaşanan dönüşümler, bahsi geçen evrelerle sınırlı kalmamıştır. Nitekim 1970lerde çeşitli Müslüman kesimlerin kendilerine yönelik muhalefetlerinin dozunun arttığı dönemde, “Ahmediye Cemaati” ifadesi de yeterli gelmemeye başlamıştır. Bu noktada, İslam-dışı azınlık ilan edilmeleri ise mezhep açısından bir kırılma olmuştur. Zira resmi olarak İslam dairesinden çıkarılmaları, “Müslüman” olduklarını daha fazla dile getirmelerini ve bu ifadeyi daha fazla sahiplenmelerini zorunlu kılmıştır. Bu durum süreç içerisinde de mezhebin isminin “Müslüman Ahmediye Cemaati”ne dönüşmesine neden olmuştur.⁵² Bu kullanım şekli hem hala Müslüman olduklarını ön plana çıkarmasından hem de İslam ana bünye içerisinde bir “cemaat” olduklarına işaret etmesi bakımından, günümüz Ahmedîlerinin de mezheplerini tanımlamak için başvurdukları kullanım şeklidir.

3. Hakiki Ehl-i Sünnet Olma İddiası

Ahmedîlerin mezhepten cemaate dönüşüm şeklinde ilerleyen ve Müslümanların gerçek temsilcisi olduklarına yönelik iddiaları süreç içerisinde 73 fırka rivayetini⁵³ de bu kapsamda değerlendirmelerine neden olmuştur. Nitekim kendilerini, diğer Müslümanlardan ayrı, hak üzere olan topluluk ve bizzat İslam’ın kendisi şeklinde

kullanmaktadır. Nitekim bu şekilde bir kullanımla “cemaat” kavramı, Ahmedîlerin belli bir bölgedeki topluluklarını ifade etmektedir.

⁵⁰Nitekim “Mirza Gulam Ahmed’in Ahmedîliği isimlendirmesi” hakkında yazan mezhep içerisinde üst düzey pozisyonlarda görev almış meşhur bir Ahmedînin, mezhebinin ismini İngilizce yazarken “mezhep” kavramını kullanmış olması, Ahmedîler tarafından Ahmedîliğin, başlı başına “ayrı bir mezhep” olarak değerlendirildiğini söylemeye imkan vermektedir. Bkz. Dard, *Life of Ahmad(As)*, 794-795; Mahmud Ahmed, *Minhacu’t-Talibin*, 92; Preckel, “South Asian Muslims”, 317.

⁵¹Mahmud Ahmed, *Minhacu’t-Talibin*, 34; Lavan, *The Ahmadiyya Movement*, 58; Naseer A. Faruqi, *Ahmadiyyat and Qadianiyyat* (USA, 1990), 1-2; Maulana Muhammad Ali, *The Split in the Ahmadiyya Movement* (Columbus Oh: Anjumat Isha’at Islam Lahore, 1994), 79.

⁵²Mirza Gulam Ahmad, **British Government and Jihad**, s. giriş xi.

Ahmedîler, kendilerini başka dillerde ifade ederken de “Müslüman Ahmediye Cemaati” (Ahmadiyya Muslim Community) şeklinde tanımlamaktadırlar. Bu durum Pakistan’da akidevî olduğu kadar siyasal problem olarak da görülmelerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Ahmedîlerin kendi anavatanları sayılabilecek Pakistan’da kendilerini Müslüman olarak tanımlamaları yasaktır. Pakistan’da hayatın her alanında hatta mezar taşlarındaki Müslüman olduklarını ifade eden ya da bu anlama gelen kavramlar kullanılmamaktadırlar. Örnek olarak, ilk Nobel ödülü sahibi bir Ahmedî Müslüman olan Abdus Salam’ın mezarındaki “Müslüman” ifadesinin silinmesini göstermek mümkündür. Bkz: Dawn, “Amids Religious intolerance Pakistan’s Nobel laureate fades away,” erişim: 06 Haziran 2016, <http://www.dawn.com/news/738366/amidst-religious-intolerance-pakistans-nobel-laureate-fades-away>.

Ahmedîlerin Pakistan’daki statüleri, gayr-i müslim tebaadan bile daha düşüktür. Özellikle Sünnî gruplar gayr-i müslimlerin kendilerini açıkça ifşa ettiklerini ancak Ahmedîlerin Müslüman gibi görünüp gizlice Hz. Muhammed’in haysiyetine zarar verdiklerini savunmaktadırlar. Ahmedîler’e yönelik anti-Ahmedî faaliyetler hakkında detaylı bilgi için bkz. Surenda Nath Kaushik, *Ahmadiya Community in Pakistan: Discrimination, Travail and Alienation* (New Delhi, 1996).

⁵³73 fırka rivayeti hakkında değerlendirmeler için bkz. Ahmet Keleş, “73 Fırka Hadisi Üzerine Bir İnceleme”, *Marife (Ehl-i Sünnet Özel Sayısı)*, 3 (K 2005): 25-45.

tanımlayarak, rivayette bahsi geçen “o cemaat” olduklarını iddia etmeye başlamışlardır.⁵⁴ Kendilerini “Fırka-yı Naciye” olarak değerlendirmelerini temellendirirken de, diğer bütün Müslüman kesimlerin kendilerine muhalif olmalarını esas almışlardır.⁵⁵

Ahmedîlerin 73 fırka rivayetini kendileriyle ilişkilendiren yaklaşımları, “Ehl-i Sünnet’in bizzat kendisi olma” iddiasını da beraberinde getirmiştir. Nitekim Ehl-i Sünnet’e alternatif olarak “Ehl-i Sünnet’ül Hakiki” veya “el-Ahmediyyetü’l İslamiyyetü’l Hakikatü” gibi ifadeler de artık görünür olmaya başlamıştır.⁵⁶ Bu kavramların yazılı kaynaklara girdiği tespit edilememiştir. Lakin bu kavramların gündeme gelmiş olması dahi en azından bir kısım Ahmedî’nin Ahmedilik ve Ehl-i Sünnet arasında bir ilişki kurma çabası içerisinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Mezhebin günümüzdeki ismi ise hala “Müslüman Ahmediye Cemaati” şeklindedir. Bu isimlendirmenin tabanda yaygın karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Bu şekilde bir isimlendirmenin mezhep mensupları tarafından oldukça sahiplenildiği ve bu isme dair şimdilik köklü bir değişikliğin de ön görülmediği tespitini yapmak yanlış olmayacaktır.⁵⁷

⁵⁴Mirza Gulam Ahmed, *Elucidation of Objectives* (UK: Islam International Publications, 2004), 3.; Mirza Gulam Ahmed, *İsa Mesih Hindistan’da*, 32-33.; Mahmud Ahmed, *Ahmediyete Davet*, 232.; Bacva, “Tebliğ Guide”, 15-16.; Preckel, “South Asian Muslims”, 317.; Ahmediyya Muslim Community, “73 Divisions”, *Ahmediyya Muslim Community*, 15 Ekim 2016, <https://www.alislam.org/library/73divisions>. Ancak bu kullanılan kaynağın, sonradan tekrar bakıldığında, Ahmedîlerin resmi internet sitesinden kaldırıldığı fark edilmiştir.

⁵⁵Mahmud Ahmed, *Ahmediyete Davet*, 232.

⁵⁶Ancak yazılı kaynaklarda bu ifadeyle karşılaşmak neredeyse imkansızdır. Bu bilgiyle, 17.06.2015 tarihinde, Ahmediye Cemaati’ne ait, Chicago Glen Ellyn’da bulunan Baet-ul-Jaamay Mescidi kadınlar bölümünde iftar sonrası gerçekleştirilen bir sohbet esnasında şahitlik edilmiştir. Cemaatin resmi sözcülerinden duyulmamıştır. Ancak bu ifade, cemaat içerisindeki en azından bir kesimin kanaatini göstermesi bakımından önemlidir. Bu tür ifadelerin yazılı metinlere girmemesinin sebebi, diğer İslamî kesimlerden tepki almamak olmalıdır.

⁵⁷Lakin şuan İslam dünyasında ise genel olarak İslam’ın özüne ters bir akideye sahip oldukları düşüncesiyle Ahmedîler için yaygın kullanım şekli ise Kadiyânilik’tir. Bu tür çalışmalar için bkz. Abdul Hasan Ali Nadwi, *Qadianism*, trc. Zafar Ishaq Ansari (Lucknow: Academy of Islamic Research and Publications, 1980); Ehsan Elahi Zabeer, *Qadiyaniat An Analytical Survey* (Lahore, 1984); Mevdûdî, *Mâ hiye’l-Kâdiyâniyye* (Kuwait, 1969); Mevdûdî, *Kâdiyânî Mes’ele aor Us Key Mezheb Siyâsî aor Muâşeretî Pehlû* (Lahore, 1992); M. İlyas Bernî, *Kâdiyânî Mezheb ka ilmî muhâsebe* (Lahore, tz.); Yusuf M. el-Bennûrî, *Mevkıfu’l ümmeti’l-İslamiyye mine’l Kâdiyâniyye* (Beyrut, 1991); Ayatollah Allama Yahya, *Finality of Prophethood and Critical Analysis of Babism, Bahatism, Qadiyanism* (Tehran, 1981); Hasan Suhaib, *The Truth About Ahmediyyat* (London, tz). Batılı çalışmalarda ise kitlelerin ya da grupların kendilerini isimlendirme şekli veya resmi kayıtlardaki isimlerinin kullanımı tercih edilmektedir. Bu nedenle, bu kaynaklarda Ahmedîlerin kendileri için özellikle tercih ettikleri “Ahmediyya Muslim Community” -“Müslüman Ahmediye Cemaati” şeklindeki kullanım biçim yaygındır. Ancak Batılı kaynaklar kendi içerisinde Müslümanlar tarafından yazılan ve Batılı yazarlar tarafından yazılan eserler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Batıdaki bazı Müslüman yazarlar, Ahmedîlerin kendi tercihleri olan İngilizce isimleri “Ahmediyya Muslim Community” yerine “Ahmediyya Community” ya da “Ahmediyya Jamaat” ismini tercih etmektedirler. Bu tür çalışmalar için bkz. Khan, Adil Hussain, *From Sufism to Ahmediyya A Muslim Minority Movement In South Asia*, (Indiana 2015). Künyesi verilen son eser, Ahmedîlikle ilgili yapılan yeni çalışmalardan olup yazarı Amerika’da yaşayan bir Müslüman akademisyendir. Aynı şekilde Sadia Said adlı Pakistan kökenli bir araştırmacının Amerika’da yazdığı makalede de sadece “Ahmediye Cemaati” ifadesi kullanılmıştır. Bkz. Saeed, “Pakistani Nationalism”, 135. Türkiye’deki akademik çalışmalarda da “Ahmediye Cemaati” şeklinde kullanım yaygındır.

Sonuç

Mirza Gulam Ahmed tarafından kurulan Ahmedîliğin isimlendirilmesinin çeşitli evreleri söz konusudur. Nitekim bunun ilk aşamasını, Mirza Gulam Ahmed döneminde mevzubahis olan adlandırmalar oluşturmuştur. Tespit edilebildiği kadarıyla, ilk isimlendirmeler “Mirzaiyyet” gibi kavramlar olup bu kavramlar Mirza Gulam Ahmed’in etrafındaki sohbet halkasına mensup kişileri ifade etmiştir. Mirza Gulam Ahmed’in 1889’da kurduğu oldukça az kişiden oluşan yeni dini topluluğa ise özel bir isim vermediği anlaşılmıştır. Ancak bu grubun ilk isimlendirilmelerinin muhalifleri tarafından, “merkez şahıs” dikkate alınarak kurucusunun doğduğu yere nispetle “Kadîyânî” şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Bu yönüyle mezhebin aldığı bu ilk ismin olumsuz bir anlam içerdiği noktasında görüş birliği mevcuttur. Süreç içerisinde “Mirzaiyyet” kavramı da olumlu arka planını kaybedip Mirza Gulam Ahmed’in muhalifleri tarafından kullanılan bir kavrama dönüşmüştür.

Mirza Gulam Ahmed’in mezhebi isimlendirmesi ise 1900 yılında “Müslüman Ahmediye Mezhebi” şeklindedir. Onun döneminde, kurduğu bu yeni oluşuma hitabı ise “hareket”, “mezhep”, “davet” şeklindeki isimlendirmelerden oluşmuştur. “Cemaat” kavramını ise kendisine bağlı kişileri ifade etmek için kullanmıştır.

1920lerden itibaren, II. Halife Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed döneminde, Müslümanlarla yaşanan fikirsel problemlerin tansiyonunun artmasına bağlı olarak mezhebin isminin dile getirilişi noktasında farklılığa gidilmiştir. Zira kendilerini diğer Müslümanlardan ayırt edici özelliklere sahip “Müslüman Ahmediye Mezhebi” yerine sadece “Ahmediye” ve “Ahmedîlik” ifadeleri kullanılmaya başlanmıştır. Beraberinde “cemaat” kavramı da ön plana çıkarılmış ve 1960lardan itibaren ise “Ahmediye Cemaati” şeklindeki isimlendirme bizzat mezhebin kendisini ifade etmeye başlamıştır. Lakin 1974’te İslam-dışı azınlık statüsüne geçirilmeleri, kendilerini daha fazla Müslüman olarak tanımlamalarını zorunlu hale getirmiş ve mezhebin Müslüman kimliğini vurgulamak için “Müslüman Ahmediye Cemaati” ifadesi kullanılmaya başlanmıştır.

Günümüzde ise “73 fırka hadisi” dikkate alınarak kendilerini “fırka-yı naciye” olarak değerlendirmeleri bağlamında “Ehl-i Sünnet’ül Hakiki” veya “el-Ahmediyyetü’l İslamiyyetü’l Hakikatü” şeklindeki kullanım biçimleri de duyulmaya başlamıştır. Lakin mezhebin resmi ismi hala “Müslüman Ahmediye Cemaati” şeklindedir.

Görülmektedir ki, Mirza Gulam Ahmed tarafından kurulan ve günümüzde hala milyonlarca kişi tarafından benimsenen Ahmedîliğin “isim alma” süreci hala canlı bir şekilde devam etmektedir. Lakin her ne kadar Ahmedîler tarafından farklı tanımlamalar yapılsa da, İslam geleneği içerisinde değerlendirildiğinde Ahmedîliğin İslam içerisinden neşv-ü nema bulmuş bir “itikadi mezhep” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça

“73 Divisions”. *Ahmadiyya Muslim Community*. 15 Ekim 2016.

<https://www.alislam.org/library/73divisions>.

“A Discourse with the Imaginary Messiah Mirza of Qādiān”. *İşââtü’s-Sünne*. 1899.

Abdulhadi, Sheikh. *Basics of Religious Education*. Canada, 1997.

Adamson, Iain. *A Man of God: The Life of His Holiness Khalifatü’l Masih IV of the Ahmadiyya Movement in Islam*. Great Britain: Islam International Publications, 1991.

“Amids Religious intolerance Pakistan’s Nobel laurate fades away’,”. *Dawn*. 06 Haziran 2016. <http://www.dawn.com/news/738366/amidst-religious-intolerance-pakistans-nobel-laureate-fades-away>.

Aziz Ahmed. *Hindistan ve Pakistan’da Modernizm ve İslam*. Trc. Ahmet Küskün. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1990.

Aziz, Zahid. *A Survey of the Lahore Ahmadiyya Movement: History, Beliefs, Aims and Work*. UK: Ahmadiyya Anjuman Lahore Publications, 2008.

Bacva, Nesim Ahmed. “Tebliğ Guide”. Tilford, 2012.

Büyükkara, Mehmet Ali. “Bir Bilim Dalı Olarak İslâm Mezhepleri Tarihi İle İlgili Metodolojik Problemler”. *İslâmî İlimlerde Metodoloji: Usûl Mes’alesi 1*. 441-491. 2005.

Dard, A. R. *Life of Ahmad(As): Founder of the Ahmadiyya Movement*. Tilford, Surrey: Islam International Publications, 2008.

Faruqui, Naseer A. *Ahmadiyyat and Qadianiyyat*. USA, 1990.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Kādiyânîlik*. DEÜ Yayınları, 1986.

Friedmann, Yohanana. *Prophecy Continuous: Aspects of Ahmedî Religious Thought and Its Medieval Background*. New Delhi: Oxford University Press, 2003.

Gaves, A. R. “The Sufis of Deoband”. *Sufis and Salafis in the Contemporary Age*. Ed. Lloyd Ridgeon. London, 2015.

Geaves, Ron. *Islam and Britain: Muslim mission in an age of empire*. New York: Bloomsbury Academic, 2018.

Griswold H. D. “Mirza Ghulam Ahmad, the Mahdi Messiah of Qadian”. *Indian Evangelical Review*. Ocak 2013. 322-354.

Inayatullah, Sh. “Ahl-i Hadîth”. *Encyclopaedia of Islam*. Ed. P. Bearman - Th. Bianquis - C.E. Bosworth - E. van Donzel - W.P. Heinrichs. 2012.

Jones, Kenneth W. *Socio-Religious Reform Movement in British India*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

Kaushik, Surenda Nath. *Ahmadiya Community in Pakistan: Discrimination, Travail and Alienation*. New Delhi, 1996.

Keleş, Ahmet. “73 Fırka Hadisi Üzerine Bir İnceleme”. *Marife (Ehl-i Sünnet Özel Sayısı)*. 3 (K 2005): 25-45.

Khan, Adil Khussain. *From Sufism to Ahmadiyya: a Muslim minority movement in South Asia*. Bloomington: Indiana University Press, 2015.

Kutlu, Sönmez. *Mezhepler Tarihine Giriş*. Dem Yayınları, 2008.

Küçüköner, Halide Rumeysa. *Mirza Beşiruddin Mahmud Ahmed ve Ahmediye Cemaati’ndeki Yeri*. (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011.

Küçüköner, Halide Rumeysa. *Mirza Gulam Ahmed ve Ahmedîlerin Mirza Gulam Ahmed Telakkisi*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2018.

- Lavan, Spencer. *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective*. New Delhi: Manohar Book Service, 1974.
- M. İlyas Bernî. *Kâdiyânî Mezheb ka ilmî muhâsebe*. Lahore, tz.
- Mahmud Ahmed, Mirza Beşiruddin. *Ahmediyete Davet*. Trc. Raşit Paktürk. Surrey: Islam International Publications, 2013.
- Mahmud Ahmed, Mirza Beşiruddin. *Minhacu't-Talibin*. Trc. Syeed Ateeq Ahmad. UK: Islam International Publications, 2014.
- Metcalf, Barbara Daly. *Islamic Revival in British India: Deoband, 1860-1900*. Princeton: Oxford University Press, 1982.
- Mevdûdî. *Kâdiyânî Mes'ele aor Us Key Mezheb Siyâsî aor Muâşeretî Pehlû*. Lahore, 1992.
- Mevdûdî. *Mâ hiye'l-Kâdiyâniyye*. Kuwait, 1969.
- Mirza Gulam Ahmed. *Addendum to the Booklet Jihad*. Trc. Tayyba Seema Ahmad - Lutfur Rahman. UK: Islam International Publications, 2006.
- Mirza Gulam Ahmed. *Elucidation of Objectives*. UK: Islam International Publications, 2004.
- Mirza Gulam Ahmed. *İsa Mesih Hindistan'da*. Trc. Abdulgaffar Han. Turkey, 2008.
- Mirza Gulam Ahmed. "Notes and Comments -Progress of the Ahmadiyya Sect-". *The Review of Religions*. 2 (Ocak 1903): 378-380.
- Mirza Gulam Ahmed. *Our Teaching*. Qadian, 2016.
- "Mission Application Form". *Mission Prep*. 05 Mart 2010. <https://mormonmissionprep.com/call-process/mission-application-form/>.
- Muhammad Ali, Maulana. *The Split in the Ahmadiyya Movement*. Colombus Oh: Anjumât Isha'at Islam Lahore, 1994.
- Muhammad, Munir - Kayani, Rustam. "Report of the Court of Inquiry constituted under Punjab act II of 1954 to enquire into the Punjab disturbances of 1953". Punjab, 1954.
- Nadwi, Abdul Hasan Ali. *Qadianism*. Trc. Zafar Ishaq Ansari. Lucknow: Academy of Islamic Research and Publications, 1980.
- Nedvî, Ebü'l-Hasan Ali. *el-Kâdiyânî ve'l Kâdiyâniyye*. Beyrut, 1967.
- Preckel, Claudia. "South Asian Muslims in Germany". *Islam and Muslims in Germany*. Ed. Ala Al-Hamarneh - Jörn Thielmann. Leiden-Boston: Brill, 2008.
- "Prophecy of a Great Religious Leader's death". *The Review of Religions*. 6 (1907): 378-380.
- Rose, H. A., ed. "Punjab and Northwest Frontier". *The Census of India 1901*. CVIII. 1902, t.y.
- Saeed, Sadia. "Pakistani Nationalism and the State Marginalisation of the Ahmadiyya Community in Pakistan". *Studies in Ethnicity and Nationalism* 7/3 (Aralık 2007): 132-152. <https://doi.org/10.1111/j.1754-9469.2007.tb00166.x>.
- Suhaib, Hasan. *The Truth About Ahmadiyyat*. London, tz.
- Tahiru'l Kadri, Muhammad. *Akide-i Hatm-i Nebüvvet*. Lahore, 1999.

Usman, Ali Muhammed. *Kadiyani Geleneğinin İki Temel Akimi Olarak Rebva Cemaati Ve Lahori Cemaati: Karşılaştırmalı Bir Analiz*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Valentine, Simon Ross. *Islam and the Ahmadiyya Jama'at, History, Belief, Practice*. London: Hurst Publishers, 2008.

Walter, H. A. *Ahmadiya Movement*. Lahore, 1918.

Watt, Montgomery. *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*. Trc. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara, tz.

Yahya, Ayatollah Allama. *Finality of Prophethood and Critical Analysis of Babism, Baháism, Qadiyanism*. Tehran, 1981.

Yusuf M. el-Bennûrî. *Mevkıfu'l ümmeti'l-İslamiyye mine'l Kâdiyâniyye*. Beyrut, 1991.

Zaheer, Ehsan Elahi. *Qadiyaniat An Analytical Survey*. Lahore, 1984.

Zahir, İhsan Elahi. *Mirzaiyyet or İslam*. Lahore, 1972.

Zirvi, Karimullah. *Welcome to Ahmadiyyat The True Islam*. Surrey: Islam International Publications, 2010.